

Чередниченко А.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И МЕСТНОЙ ВЛАСТИ ПО УЛУЧШЕНИЮ САНИТАРНО-ГИГИЕНИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ГОРОДОВ АНГЛИИ В XIV-XV ВЕКЕ

Аннотация

В данной статье анализируется деятельность органов центральной и местной власти, направленная на улучшение санитарно-гигиенического состояния городов Английского королевства в XIV-XV вв. Прослежено влияние позднесредневековых эпидемий и эпидемиологических представлений на выработку санитарно-гигиенической политики. Выяснено место охраны общественного здоровья в иерархии приоритетов центральной и местной власти. Раскрывается ведущая роль Лондона в утверждении новых требований к городской санитарии и гигиене. Показано, что принятые меры имели большую эффективность, чем до недавних пор признавалось в историографии.

Ключевые слова: позднесредневековая Англия, городская история, общественное здравоохранение, санитария, гигиена.

Cherednichenko O.V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

URBAN SANITARY AND HYGIENIC POLICY OF CENTRAL AND LOCAL AUTHORITIES IN ENGLISH TOWNS IN XIV-XV CENTURY

Summary

This article deals with the policies of central and local authorities aimed at improvement of sanitary and hygienic conditions in English towns in the 14-15th c. The author argues that making of these policies was influenced by late medieval epidemics and views on epidemiology. The place of public health measures among other priorities in authorities' agenda is considered. London is established as a role model for other cities in the questions of sanitary and hygiene. It is shown that the measures taken were more effective than it was acknowledged in historiography until recently.

Keywords: late medieval England, urban history, public health care, sanitation, hygiene.

УДК 908(477.73)+929 Петров

ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ ПЕТРОВ (1880-1957) – НОВЕ ІМ'Я В ЛІТОПИСІ МИКОЛАЇВЩИНИ

Шпак Д.О.

Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв

У статті, на основі архівних документів, наданих Військово-медичним музеєм Міністерства оборони Російської федерації, й матеріалів приватного архіву миколаївського краєзнавця О. Криницького, розглянуто життєвий і творчий шлях доктора медицини Олександра Миколайовича Петрова – видатного лікаря свого часу та, як виявилось під час проведення біографічного дослідження, обдарованого поета, з творчістю якого, на жаль, сьогодні мало хто знайомий навіть у Миколаєві, в якому Петров проживав у 20-50-х роках минулого століття. Матеріали, на яких побудована стаття, презентовані для ознайомлення широкому колу читачів вперше.

Ключові слова: О. М. Петров, Є. П. Тверитінов, О. Є. Петрова, м. Санкт-Петербург, Одеська губернія, м. Миколаїв, Українська РСР, краєзнавство.

Постановка проблеми. Не так давно у Миколаєві, у приміщенні Миколаївської обласної юнацької бібліотеки, відбувся урочистий вечір пам'яті, присвячений видатному лікарю свого часу – Олександру Миколайовичу Петрову (1880-1957), що проживав у Миколаєві в 20-50-х роках минулого століття. Після перших публікацій у міських ЗМІ, на адресу бібліотеки та Краєзнавчого музею, стали надходити відгуки від людей, які ще пам'ятали доктора Петрова як відомого лікаря. Цікавими виявилися листи від миколаївців, в яких старожили розповідали про великі черги біля будинку Петрова на вулиці Потемкінській (у той час вул. Одеська) з підвод, на яких мешканці не тільки Миколаївської, але й із сусідніх областей, приїжджали на прийом до ліка-

ря. Навіть вчитуючись в особисті листи Олександра Миколайовича, дослідник знаходить підтвердження великої «лікарської репутації» цієї людини. Наприклад, у приватному архіві миколаївця, збирача старовини, О. Криницького, зберігся лист, у якому мешканець Москви, пан Т. Компонеець дякує докторові Петрову за лікування його дружини та переконливо просить прийняти його під час його відпустки. Жителька селища «Полігон» розповіла О. Криницькому історію про те, як вона привезла свою матір у міську лікарню в дуже важкому стані. Місцеві лікарі, оглянувши жінку похилого віку, винесли їй фактично смертний вирок – вони заявили, що жінка безнадійна й розпорядилися відвезти її у відділення моргу (ще живу!) і покласти де-небудь у коридорі на

носилках, щоб після її смерті тіло не потрібно було далеко нести. Родичі хворої, зрозуміло що, не могли погодитися з такою пропозицією й привели до жінки доктора Петрова. Пан Петров, оглянувши хвору, вивіз її з лікарні й через якийсь час повністю їївилікував. Зі слів розповідача, жінка прожила після цього ще біля десяти років. Подібних прикладів старожилі Миколаєва приводять немало.

Олександр Миколайович рятував людей, здавалося б, безнадійних, від яких відмовлялася офіційна медицина. Для багатьох він ставав останньою надією на порятунок. Але зверталися до Олександра Миколайовичу не тільки як до лікаря. До нього приходили й за життєвою радою, і за юридичною допомогою. У приватному архіві О. Криницького збереглася, наприклад, записка, у якій колишній священик просив у доктора ради, як йому поклопотатися про пенсію (оскільки перше ніж стати священиком, він працював шкільним вчителем). Але ніхто із цих людей, яким допомагав пан Петров, або які просто жили поруч із ним, навіть не підозрювали, що він був ще й прекрасний поет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі сторінки життєвого і творчого шляху О. Петрова були висвітлені автором даної статті на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні», що відбулася у квітні 2015 року у МФ КНУКіМ [1].

Мета статті: розкриття життєвого і творчого шляху Олександра Миколайовича Петрова, насамперед через аналіз його поезії, архівних документів, особистих листів й нотаток, та ознайомлення читача із творчістю цієї цікавої й високоморальної людини.

Джерельною базою дослідження стали матеріали приватного архіву миколаївського краєзнавця О. С. Криницького та архівні матеріали Військово-медичного музею Міністерства оборони РФ (що були передані до музею у 1958 р. донькою Петрова К. О. Дульць).

Виклад основного матеріалу. Олександр Миколайович народився у Санкт-Петербурзі 14 квітня 1880 року, як свідчить метричний витяг з частини першої метричної книги народжених церкви Святої Великомучениці Катерини Єкатерінгофа, що датується 13 липня 1880 року [2]. У цьому документі зазначено, що у міщанина з Тверської губернії Петрова Миколая Нефедовича та його дружини Євдокії Стефанової народився син Олександр, якого хрестили 21 квітня 1880 року. З біографії О. Петрова, написаної К. О. Дульць, та архівних матеріалів Військово-медичного музею відомо, що він закінчив гімназію із золотою медаллю й вступив до Військово-медичної академії [3].

Читаючи вірші О. Петрова, дослідник мимоволі ловить себе на думці про те, що це не просто ві-

рші – це свого роду щоденник у віршах. У них відбиті всі події, які відбувалися не тільки в його родині, але й у всій країні того часу. О. Петров писав вірші не для друку (до речі, саме цей факт вберіг його від переслідувань з боку каральних органів під час становлення й утвердження радянської влади на Півдні України), а для себе й своїх близьких. По своїй натурі О. Петров був поет – лірик. Але, будучи людиною високої моральності, патріотом своєї держави, він не міг не відгукнутися на ті події, що відбувалися в країні.

У перших своїх віршах, ще в роки своєї юності, він вже критикує існуючий лад у Росії. Прикладом такого вірша, може бути чотиривірш «Русь», написаний Петровим у свої 16 років в 1896 році. Перші свої вірші (з 1900 р. по 1910 р.) О. Петров друкував у літературному додатку газети «Кронштадтський Вісник» і газеті «Котлин» (ті вірші, що могли пройти цензуру) [4]. Редактором цієї газети був Генерал-майор Євгеній Павлович Тверитінов. Можливо там, у редакції, О. Петров і познайомився зі своєю майбутньою дружиною – донькою Є. П. Тверитінова Ольгою. Родина Ольги була, слід визнати, була не в захваті від майбутнього шлюбу. Оскільки в них у роді всі були потомствені дворяни, а О. Петров був з «простих». Але все-таки батьки Ольги дали благословення на цей шлюб. Тут, мабуть, зіграли роль особисті якості А. Петрова й той факт, що його майбутній тесть Є. П. Тверитінов був людиною прогресивних поглядів.

Вже в ранніх своїх віршах А. Петров висловлює співчуття до долі простих людей. Яскравим прикладом таких віршів є «Старость» (1902 р.), «Горе горькое» (1902 р.), що розкриває важку працю робітників на фабриках і заводах [5]. Писав він і про те, як нестаток гнав селян з сіл в міста на заробітки.

Події 1905 року не залишають байдужим молодого поета. Він пише кілька віршів на цю тему, які розкривають його ставлення до самодержавства:

«9 Января»

*Вы мирно шли к царю надеждами горя,
Несли ему свои обиды и печали;
А слуги «верные», «защитники» царя
Штыками вас и залпами встречали.*

*Вы шли просить его: «Великий Государь!
Народ пришел к Тебе, не отверни же зора,
Внемли! Хоть темен он, но так же, как и встарь
Народ царю защита и опора*

*В народных бедствиях за Русь Свою скорбя,
Ты нуждами её болеешь и страдаешь.
Но всё-ли, Государь, доходит до Тебя?
И все-ли Ты печали наши знаешь?*

*В стране Твоей царят бесправье и нужда,
И вся она полна обид и слёз, и стона.
Над «власть имущими» нет правого суда,
– Они стоят вне права и закона.*

*Бесправный Твой народ, кругом они теснят,
Дав волю полную страстям и произволу.
Они насильями смиряют его хотят,
Искоренить «преступную крамолу».*

*Народ пришел к Тебе обижен, угнетён;
Он терпит без конца и без конца страдает.
Тебе лишь, Государь, безмерно верит он
И на Тебя с надеждою взирает».*

*Вы мирно шли к царю надеждами горя,
Несли ему свои обиды и печали;
Но слуги «верные», «хранители» царя
Штыками вас и залпами встречали.*

*И много вас легло... Кровавый год прошел,
Но ужасы идут и с этим новым годом.
По-прежнему царит над Русью произвол
И властвует насилье над народом.*

В 1908 році О. Петров закінчує Імператорську медичну Академію, і його відразу зараховують в 131 піхотний резервний полк молодшим лікарем, оскільки «За користування в Академії стипендією Військового відомства зобов'язаний прослужити чотири роки» [6]. Але через два місяці «Найвищим наказом по морському відомству за № 728 переведений у флот». З 1908 р. служить у флоті (ордина-тор у військово-медичному шпиталі – до 1914 р.). У 1913 р. він складає іспит на отримання звання доктора медицини. В 1914 році, коли почалася перша світова війна, О. Петрова, на той час уже докто-ра медицини, призначають флагманським лікарем першої морської партії тралення мінного загоро-дження. За час війни йому не раз доводилося про-являти мужність і відвагу, за що він був нагоро-джений трьома орденами. Запис у його послужному списку свідчить: «Наказом Командуючого флотом Балтійського моря, за № 309 нагороджений Орде-ном Святого Станіслава 3 ступеню з мечами [7] за самовідданість і відмінну мужність, виявлена 14 серпня цього року під час тралення мін під вогнем ворожих крейсерів і при вибуху тральщика «Про-відник» на ворожій міні загородження». Орден Свя-тої Ганни 3 ступеню з мечами й бантом він одержав «за хоробрість і мужність, виявлені при виконанні операції, сполученої з явною небезпечкою для жит-тя, що мала велике бойове значення» [8]. Хочеться тільки додати, що в той час ордена не роздавали до ювілеїв або якоїсь дати. Для того, що б його заслу-жити, потрібно було виявити справжню мужність і відвагу. Незайвим буде підкреслити, що О. Петров не був дворянином. Тому розраховувати на неза-служену прихильність начальства він не міг.

Перебуваючи на фронті, у вільний час він про-довжує писати вірші й шле їх з листами додому дружині й дітям. Вірші цього періоду, які він при-свячував своїй дружині Ользі, просочені такою Любов'ю й ніжністю, що важко повірити в те, що вони написані в розпал війни, на передовій.

«Из морских писем» (уривок)

*Тяжки всем войны вериги
Море крови, слёз ручьи...
Лучше всякой чудной книги
Письма нежные твои.*

*В них – любовь и крест терпенья,
Вижу сердца чистоту,
Глубину самозабвенья,
Детской веры красоту*

*– Ах, дитя, когда б ты знала:
В море бой – не на земле...
Коль судьба предначертала,
Смерть найдёт на корабле.*

*Миг один – и нет спасенья!
От снаряда ли умрёшь?
Иль на мину загражденья
В час недобрый попадёшь?*

*Всё равно... Конечт намечен.
Чей-нибудь подходит срок...
Как и всё, увь, не вечен
Нашей жизни огонёк.*

Наступив 1917 рік, а з ним і Лютнева револю-ція. О. Петров зустрів її з радістю. Але ейфорія протривала недовго. Уже через кілька тижнів він

побачив, що події розвиваються зовсім не так, як він мріяв. Замість свободи й демократії в країні починалася анархія. Валилися вікові підвалини держави, а до влади рвалися «брехуни й лицемі-ри». У березні він пише кілька віршів на цю тему. Ось деякі уривки з них:

*Извергая рёв и стоны,
Напряглись чудовищ груди...
Все нарушены законы,
Озверели в гнев люди.*

*И нет душе моей покоя...
Восстал с мечем на брата брат.
Долина жизни – место боя,
Где братья навшие лежат!*

*Там, где кровь – рассудка помраченье,
Где борьба – озлобленны сердца.
Жизнь и так – великое мученье,
Многим крест тяжельый до конца.*

*Лжепророк о счастье повествует.
Но придёт ли лучшая пора?
Зло победно в мире торжествует,
Топчет нивы правды и добра!*

У вірші «Всем! В дни испытаний!» він прямо призиває весь народ об'єднатися перед «німецькою погрозою, що нависла над країною». В цей же час він пише серію «романсів» й інших ліричних віршів. Одне з них він присвячує своїм батькам, виража-ючи їм свою любов і вдячність, а також своє філо-софське відношення до життя.

*Не ищю разгадки в отдаленьи:
Жизни путь теряется во мгле.
Я в своём возвышенном стремленьи,
Только гость недолгий на земле.*

*Сколько здесь пробуду, я не знаю:
Может дни, а, может быть, года;
Но всегда я тех благословляю,
Чьей любовью призван я сюда.*

*Тех, кто дал мне первое дыханье,
Жизнь мою пред Господом зажег;
Их любовь и к светлomu призванье
Я, как сын достойный их, сберёг.*

*И, когда земное совершится,
Не умрут души моей мечты.
Кто-нибудь придёт, как я, молиться
В этот храм любви и красоты.*

Жовтневий переворот застав Петрова на фронті, на судні «Усть-Нарва», де він перебував у посаді флагманського лікаря [9]. Свою оцінку цим подіям він виражає у вірші «В дни анархии».

(уривок)

*В осенний сон погружены поля.
На них опять я вижу след кровавый...
Погибнешь ты, великая земля,
Тебя в беду толкает бес лукавый.*

*Косматый зверь во образе вождя,
Ведёт толпу безумцев за собою
И, ничего святого не щадя,
Он их зовёт к насилью и разбою.*

*Растёт в стране анархии разгул...
Косматый зверь упитесь кровью хочет.
Под рёв толпы и орудийный гул
Средь мёртвых тел злорадно он хохочет.*

На початку 1918 року, коли розгул бандитизму й грабежів досяг загрозливих масштабів, Олександр Миколайович, побоюючись за свою сім'ю, (його дружина була дворянкою) вирішує переїхати зі своєю родиною з Петрограда в Миколаїв. Вибір на Миколаїв пав не випадково. Тесть, генерал-майор С. П. Тверитінов, багато років прослужив на флоті й дуже тісно співробітничав з адміралом Степаном Осиповичем Макаровим – який багато розповідав тоді ще молодому Петрову про Миколаїв, і про те, який це благодатний край – Південь України. До того ж у ті часи Миколаїв був глибокою провінцією, де сім'я Петрова сподівалася перечекати скрутні часи.

Отже, влітку 1918 року сім'я Петрова переїжджає в Миколаїв. Разом з ними йдуть дві сестри Ольги Євгенівни Петрової – Віра Євгенівна Будкеїч – вдова лейтенанта флоту з трьома дітьми і Надія Євгенівна Юркевич. Потрібно сказати, що у наступні роки в листуванні родичі ще часто згадуватимуть ці кілька теплих місяців, які вони прожили разом, адже як відомо з листів – пізніше доля їх розкидала. Віра і Надія йдуть до Франції, в місто Ніццу, де і прожили до кінця своїх днів, а Олександр Миколайович і його дружина Ольга вирішують залишитися в Миколаєві. Сім'я тимчасово поселяється за адресою 1-а Слобідська 27. 25 Жовтня 1918 року купують будинок у селянина Миколи Леонідовича Пантіна за 25 тисяч рублів за адресою Одеська № 70 [10]. Угода оформляється на ім'я Ольги Євгенівни, очевидно тому, що гроші були родини Тверитінових, адже заробити власні гроші у Петрова не було можливості, оскільки після навчання в академії його призивають в армію, а з 1914 року він перебував на фронті.

Переїхавши в Миколаїв, О. Петров влаштується на роботу в «Рембуд» [11]. В 1920 році він завідує холерним відділенням в обласній лікарні [12]. Це були важкі часи для сім'ї Петрових: триває громадянська війна, в країні розруха, голод, епідемії тифу і холери. Йому, як головлікарю доводилося щодня бачити страждання і смерті багатьох людей, що не могло не відбитися на його настрої віршів.

У 1924 році О. Петров вирішив звільнитися з державної служби і зайнятися приватною практикою. Причиною цьому, мабуть, послужило те, що О. Петров, будучи людиною військовою, багато років прослужив на флоті корабельним лікарем, був привчений до порядку, дисципліни й акуратності, чого вимагав і від своїх підлеглих. Але оскільки кваліфікованого медперсоналу у ті часи катастрофічно не вистачало, то на роботу в лікарню брали випадкових людей, які не вміли (а головне не хотіли) дотримуватися цих правил, тому між ними і доктором часто виникали конфлікти. До того ж здоров'я лікаря до цього часу було вже підірвані. 26 лютого 1923 він визнаний інвалідом 2 групи [13]. Але право на пенсію його позбавили, так як він займався приватною діяльністю.

Перші роки життя в Миколаєві для сім'ї Петрових були особливо важкими. Крім загального важкого стану в країні, додавалися особисті проблеми – при переїзді з Петербургу в Миколаїв сім'я захопила з собою тільки найцінніші і найнеобхідніші речі, а грошові заощадження, з-за величезної інфляції, повністю знецінилися. Облаштуватися на новому місці доводилося практично з нуля, про що ми можемо довідатися з особистих листів доктора. До того ж молодша дочка Тетяна («Тата», як батьки її називали) була інвалідом – ще в 1916 році Тетяна отримує складний перелом гомілки правої ноги. Олександр Миколайович знаходився в цей час на фронті і тому допомогти своїй дочці не міг. Лікар же, який надавав їй допомогу, як можна припустити, виконав її не кваліфіковано і дитина назавжди залишилася інвалідом. До того ж в 1919 році в місті Стара Руса (Новгородської губернії) один з одним помирають батьки О. Петрова. З великим запізнен-

ням, (з-за поганої роботи пошти) повідомляє про це його молодша сестра Надія, яка жила з батьками. У червні 1920 року він пише вірш, який так і називається «Світлої пам'яті матері моєї»:

*Мой венок без громких слов и лести,
Мой венок из чистых слёз моих...
Из недоброй запоздалой весте
Я узнал, что нет тебя в живых!*

*Я не плакал над твоей могилой;
Оттого печаль моя сильней.
Незабвенной ласковой и милой
Ты осталась в памяти моей.*

29 Травня 1921 року сім'я Петрових зазнає горя: помирає їхня молодша донька Таня. Причину смерті ми, тепер уже, ніколи не довідаємося. На цю тему в родині ніколи не розмовляли. Схоже на те, що ця тема для розмов була свого роду «табу». Сьогодні ми можемо тільки припускати, що у неї був туберкульоз кістки, а у той час це була невиліковна хвороба. Протягом двох років, після смерті доньки О. Петров написав всього сім віршів. Майже всі вони (шість) присвячувалися смерті Тетяни. У цих віршах відчувається вся біль втрати, яку переживав Олександр Миколайович і його сім'я. Сьомий вірш цього періоду Петров присвятив своєму, ще не народженому синові Миколі, наприкінці якого він робить примітку: «Вірш написаний за кілька місяців до народження Николеньки від 6 до 22 лютого» [14].

Більшість віршів раннього періоду, а також вірші, які були написані у період свого творчого підйому, збереглися завдяки тому, що вони були записані в один «загальний» зошит. Останній вірш у ньому датується червнем 1926 року. З невідомої причини записи в зошиті припинилися, хоч у ній ще залишалося багато місця. Надалі О. Петров записував свої вірші на окремих аркушах, що не сприяло їх збереженню. Наприклад, у період з 1926 по 1940 рік збереглося всього чотири вірші. Серед останніх віршів в цьому зошиті є свого роду вірші – листи, які він писав сестрам своєї дружини у Францію. Як вище було зазначено, родини постійно листувалися.

В останньому вірші цього зошита Олександр Миколайович описує соціальну напругу яка почала наростати в часи НЕПу. Він пише про те, що в країні знову почалося розшарування суспільства і що це загрожує новими потрясіннями.

*Ещё кричали петухи,
Собачий лай был звонко слышен.
Поэт писал свои стихи
О том, как дух его возвышен.*

*Царица в мире красота
В цветах, в деревьях, в синем небе,
И тут-же рядом – нищета
Вздыхала о насущном хлебе.*

*Неслись крики, песни, смех.
Творила жизнь свои законы.
Веселье-ж было не для всех:
Кварталы сдерживали стоны.*

*Одним покой, довольство, лень,
Другим борьба, нужда, оковы...
В прохладу погружался день,
Плелись с пастбища коровы.*

*Шептались в небе тополя:
«– Восстанет снова брат на брата!»
Ложились тени на поля,
А запад рдел в лучах заката.*

Липень 1926 р.

З початком другої світової війни О. Петров, як патріот своєї батьківщини, на час забуває про своє неприязне відношення до існуючої влади й пише серію віршів антифашистської спрямованості. У цих віршах, для того, щоб підняти дух свого народу, він виражає впевненість, що ворог дуже незабаром буде розбитий, що радянський народ і його армія непереможні. У липні 1941 року він написав великий вірш «О домовитом мужике Кузьме и бандите Адольфе». Цей сатиричний твір, написаний на «баєчний лад» він навіть намагався опублікувати в пресі [15]. Але ні цей вірш, ні інші того часу, так і не були надруковані.

Син Олександра Петрова – Микола (на той час вже студент Московського університету), влітку 1941 року, коли почалася війна, знаходився в будинку батьків, на канікулах. Після того, як оголосили загальну мобілізацію, він, як і належить, з'явився на призовний пункт у військкомат. Але там йому заявили, що будучи студентом університету, він тимчасово прописаний за місцем навчання і перебуває на обліку військкомату за місцем прописки. Миколі Петрову також пояснили, що якщо він не з'явиться у військкомат за пропискою, то він буде вважатися дезертиром. До цього часу німці вже впритул підійшли до Миколаєва і О. Петров, мало не останнім ешеленом відправляє свого сина в Москву. Олександр Миколайович, здається, був абсолютно впевнений, що відправив сина на фронт. Після того як він проводив Миколая, повернувшись додому, він пише вірш «Сыну Нике». Ось деякі рядки з цього вірша:

*Ты уходил с последним эшеленом
И ночь была по лунному светла.
В последний миг ни вздохом и не взором
Душа обмолвится с тобою не могла.*

*Враг близко был, росла кругом тревога;
Для нас закрыты были все пути.
В далёкий край вела тебя дорога,
Тяжёлый путь ты должен был пройти.*

*Во имя родины, во имя долга, чести
Иди мой сын! Прими мою хвалу.
Быть лучше там – с товарищами вместе,
Быть лучше там – на фронте, чем в тылу.*

Але відомо з історії другої світової війни, німецькі війська увійшли до Миколаєва не з заходу (звідки їх чекали), а взявши його в кільце, – зі сходу, з боку Херсона. Тому поїзд, на якому їхав Микола, наткнувся на передові ворожі колони. Поїзд розбомбили, тих, хто вижив і намагався втекти, німці схопили і помістили в фільтраційний табір для з'ясування особи. У місці з іншими пасажирами, що їхали в цьому потязі, схопили і Миколу. Очевидно, німці припускали, що серед пасажирів могли бути євреї і партійні працівники, які не без підстави, побоюючись за своє життя, намагалися вирватися з окупації. О. Петров, не знаючи, що сталося з його сином, в січні 1942 року пише вірш:

*Неслась военная гроза,
Катилась буйная лавина:
Судьба закрыла нам глаза,
Чтоб взять единственного сына.*

*Где он теперь в каком краю?
И какова его судьбина?
Коль быть пришлось ему в бою,
Он долг исполнит гражданина.*

Спочатку третій рядок другого чотиривірша був написаний так: «Коль пасть пришлось ему в бою». Але, потім, очевидно, щоб не напроорокувати синові смерть, він змінив її.

Через деякий час Миколу відпускають, як свідчать згадки самого Миколи. Можливо, в цьому допомогло йому прекрасне знання німецької мови. Аджемати Миколи – Ольга Євгенівна, у травні 1900 закінчила С. Петербурзький Єлизаветинський інститут і отримала атестат з правом викладання німецької й французької мови. Повернувшись додому, Микола сподівався, що його біди закінчилися. Але це був тільки початок. Сталося так, що один з його шкільних товаришів, бажаючи прислужитися німцям, доповів їм, що Микола вільно володіє німецькою мовою. Через деякий час його викликали до комендатури і «запропонували» працювати перекладачем. Відмовитися від такої «пропозиції», було неможливим, із зрозумілих причин, і всі роки окупації Микола працює у німців. Коли ж радянські війська звільнили Миколаєв, то цей самий «друг» доніс на Миколу про його роботу у німців перекладачем, за що він й отримує десять років таборів [16]. Спроби батька допомогти синові не дали жодних результатів. О. Петров писав листи у всі інстанції, аж до заступника голови верховного суду СРСР В. В. Ульріху і високояному старості Калініну. З десяти років, що дали Миколі, син Петрова відсидів дев'ять (у 1953 році, після смерті Сталіна, він був амністований).

Але це були ще далеко не всі випробування, які випали на долю родини Петрова. Разом з ним в будинку проживала ще його старша дочка Кіра і онук Вадим. Кіра дуже рано залишилася вдовою. Її чоловік, Костянтин Дульць в 1930 році помер від інфаркту, а з двох дітей залишився тільки молодший син Вадим. Старшу свою доньку вона назвала Танечкою, на честь своєї померлої сестри і та теж незабаром померла.

Під час окупації, коли німці вивозили молодь до Німеччини, в їх число потрапив і онук О. Петрова Вадим. Доктор, бажаючи допомогти онуку, видав йому медичну довідку, про те, що у нього хворе коліно (це було правдою), але це не допомогло, як свідчать спогади Петрова. І тоді мати Вадима Кіра пішла до німецької адміністрації і заявила, що вона хоче добровільно вийхати до роботи у Німеччину разом зі своїм сином, тільки, щоб син був завжди поруч з нею. Німці не стали заперечувати і вона поїхала з Вадимом на примусові роботи, щоб там його опікувати [17]. Після того як Східну Німеччину звільнили радянські війська, за порадою батька, Кіра і Вадим не поспішають повертатися в Миколаєв, так як вдома їх чекали репресії, як колишніх остарбайтерів. До цього часу Вадиму виповнюється 18 років і перебував він в Австрії, в одній з військових частин, які там знаходилися, призивається до лав радянської армії. А, відслуживши належний строк, повертається додому, вже як демобілізований, а не як остарбайтер і у зв'язку з цим уникає репресій.

За часи німецької окупації О. Петров написав багато віршів. У них розкривав злочини фашистів на українській землі, описував жахи війни, писав про героїзм молодих хлопців, яким доводилося віддавати свої молоді життя за свою батьківщину.

«В немецкой оккупации»

*О прекрасном немало поэм,
Не поймут их ни гады, ни слизни...
Велика моя жалость ко всем,
У кого отнимаются жизни.*

*Человека повесить легко,
Но морали не вижу я в этом;
Может быть, я смотрю высоко,
Потому что рождён я поэтом.*

*Многим, многим здесь счастья нет.
Озираюсь... Так жить не годится!
Через тысячи, тысячи лет
Мне бы надо, пожалуй, родиться!
1942 р.*

*Взрывы, грохот стали глуше,
Не дойти до цели!..
Тишина заткнула уши,
Пушки отгремели.*

*Шли лесами, шли степями
В стужу, в зной, в ненастье.
Для страны своей с боями
Добывали счастье!*

*Но порвалась связь с живыми...
Ночь полна тревоги.
Не свяжутся со своими,
Не найти дороги.*

*По тропам, дождём размытым,
Двигаются тени...
Небо плачет по убитым
На полях сражений!*

21 квітня 1944 р.

Арешт і ув'язнення сина Миколи в сталінських таборів лягли важким тягарем на серці Олександра Миколайовича. Довгими безсонними ночами, коли думки про сина не дають заснути, він пише йому листи, які ніколи не будуть відправлені, а назавжди залишаться лежати в письмовому столі, так як листи такого змісту відправляти було неможливо: «Сыну Нике».

У повоєнні роки непримиренне ставлення О. Петрова до «цієї бандитської влади», як він називав радянську владу, виявляється з новою силою. У 1947 році, коли Сталін був у зеніті слави, Петров пише «Я видел палачей за стенами Кремля...» та низку інших віршів. О. Петров дуже гостро і болісно відчував всю несправедливість і жорстокість існуючого режиму, де людей перетворювали на безсловесні «гвинтики», де панувала атмосфера страху, доносів і насильства. Чи привернув увагу каральних органів радянського режиму О. Петров за свою сміливу творчість невідомо, судячи з відсутності будь-яких свідчень в обласних архівах Миколаєва.

О. Петров, колишній морський офіцер, людина честі і з почуттям власної гідності, буквально задихався в цій атмосфері радянської дійсності, і щоб хоч не надовго забути, він віддавався мріям і спогадам:

*Забыв людей, вражду и горе
Я уношуся в мир иной
И мнится мне: я снова в море,
Бушуют волны предо мной.*

*Корабль идёт волнам на встречу,
Бинокль – мой спутник – на груди,
Быть-может мину я замечу
Иль дым от судна впереди.*

*Вдыхаю пыль солёной влаги
И слышу мерный стук машин.
Во мне родился дух отваги:
Я вновь свободный гражданин!*

В останні місяці свого життя О. Петров, важко хворий, лежачи в ліжку, спостерігав за безтурботним біганиною та іграми своїх онуків і правнуків. Щоб згаяти час, він пише їм цілу серію дитячих віршиків, яких вистачило б на невелику дитячу книжку. Всього ж у наш час виявлено більше трьохсот віршів написаних доктором Петровим. Точну цифру назвати важко, так як деякі віршики дійшли до нас в закінченому вигляді, деякі на чернетках, а деякі у вигляді начерків з окремих рядків і чотиривіршів.

Помер Олександр Миколайович Петров 26 червня 1957 в 3:20 ранку. Немає жодних сумнівів, що, ім'я Олександра Миколайовича Петрова поповнить плеяду видатних людей Миколаївщини, а його творчість знайде своє місце у мистецькому літописі краю.

*Конец пути моей дороги.
Уже я вижу край земли.
Спасибо вам больные ноги,
Что груз мой долго вы несли.*

*Спасибо сердцу, что умело
В дороге радости дарить.
Что бесконечно жить хотело.
О жизни петь и говорить.*

*Вы были лучшими друзьями
Глаза мои и разум мой,
Шагал уверенно я с вами
В стране моей, объятой тьмой.*

*Спасибо светочам науки,
Всегда пленявших разум мой,
И тем, чьи образы и звуки
Душе открыли мир иной.*

*Спасибо звёздам и вселенной,
Спасибо солнцу и луне
Как буквы книги сокровенной
Глаза на мир открыли мне.*

*Тебе Земля, за всё спасибо:
За пенёк птиц, леса, луга,
Моря, ручьи, за всё, где-либо
Ступала путника нога.*

*Мне были дороги и милы
И зов, и цель, куда я шел.
От дедов мужество и силы
Для жизни трудной я обрёл.*

*С упорством предка – дровосека,
В лесах блуждавшего во мгле,
Весь труд на благо человека
Был отдан мною на земле.*

*Поклон родительскому дому,
Покойным матери, отцу
И роду нашему простому,
Поклон земле, коль жизнь к концу!*

Список літератури:

1. Шпак Д. Відомий лікар і невідомий поет Миколаївщини – Олександр Миколайович Петров (1880-1957) / Д. О. Шпак // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні»: Збірник тез доповідей. – Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. – Ч. I. – С. 81–86.
2. Архів Військово-медичного музею Міністерства оборони РФ (далі – АВММ МО РФ). Метрична виписка Церкви Святої Великомучениці Катерини від 13.07.1880, № 169.
3. АВММ МО РФ. Свідоцтво про закінчення О. Петровим Військово-медичної академії (від 12.07.1908).
4. Котлин. – 4 июня 1900.
5. Приватний архів Криницького Олександра Сергійовича (м. Миколаїв) (далі – Приватний архів Криницького О. С.). Сборник стихотворений (1900-1909). А. Н. Петров.
6. АВММ МО РФ. Послужный список лікаря Петрова (складений 28.01.1914).

7. АВММ МО РФ. Приказ про нагородження Петрова О. М. орденом Св. Станіслава 3-го ступеню з мечами від 30.12.1914.
8. АВММ МО РФ. Послужний список лікаря Петрова (складений 28.01.1914).
9. АВММ МО РФ. Посвідчення від 19.04.1914 р. № 379 про проходження служби О. М. Петровим на посаді флагманського лікаря.
10. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 107.
11. АВММ МО РФ. Посвідчення Петрова О. М. від 08.08.1919, № 1982.
12. Приватний архів Криницького О. С. Біографія Петрова О. М. (написана Дульц К. О. у 1958 р.).
13. Приватний архів Криницького О. С. Виписка з протоколу ЛТЕК від 14.05.1929, № 13.
14. Приватний архів Криницького О. С. Зошит віршів Петрова О. М. (1922-1926).
15. Приватний архів Криницького О. С. Лист Петрова О. М. Опаровському М. І. від 12.07.1947.
16. Бабенко Н. Причетність до історії / Н. Бабенко // Ленінське плем'я. – 12 березня 1980.
17. Там само.

Шпак Д.А.

Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств

АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ ПЕТРОВ (1880-1957) – НОВОЕ ИМЯ В ЛЕТОПИСИ НИКОЛАЕВЩИНЫ

Аннотация

В статье, на основе архивных документов, предоставленных Военно-медицинским музеем Министерства обороны Российской Федерации, и материалов частного архива николаевского краеведа А. Криницького, рассмотрен жизненный и творческий путь доктора медицины Александра Николаевича Петрова – выдающегося врача своего времени и, как выяснилось во время проведения биографического исследования, одаренного поэта, с творчеством которого, к сожалению, сегодня мало кто знаком даже в Николаеве, в котором А. Петров жил в 20-50-х годах прошлого века. Материалы, на которых построена статья, представлены для ознакомления широкому кругу читателей впервые.
Ключевые слова: А. Н. Петров, Е. П. Тверитинов, А. Е. Петрова, г. Санкт-Петербург, Одесская губерния, г. Николаев, Украинская ССР, краеведение.

Shpak D.A.

Mykolaiv Branch
of Kiev National University Culture and Arts

OLEKSANDR MYKOLAYOVYCH PETROV (1880-1957) – NEW NAME IN MYKOLAIV REGION MEMORIALS OF A PAST AGE

Summary

In the article according to the archival documents which were given by military-medical museum of Ministry of Defence in Russian Federation and materials of private archive Mykolaiv amateur local historian O. Krynytskogo, a course of life and career of the doctor in medicine Oleksandra Mykolayovycha Petrova is considered. He is a well-known doctor at that times and, how it was found out during the biographical research, talented poet whose career, unfortunately, isn't known nowadays even in Mykolaiv where Petrov lived in 20-50s last century. The archival materials of this article are presented the first time for familiarization a wide readership.

Keywords: A. N. Petrov, E. P. Tveritinov, A. E. Petrova, St. Petersburg, Odessa gubernia, Nikolaev, Ukrainian SSR, nandigram.